

grijă să distingă, sistematic, următoarele paragrafe : subiectul ; ordinea epodelor și culegerea ; eul poetului ; situația ; influența ; stilul ; atitudinea fundamentală a epodelor lui Horațiu. Este aici un plan de analiză destul de ordonat. Cititorul poate astfel urmări ușor mersul ideilor autorului. Dar chiar acolo unde — de pildă când analizează *Commentarii de bello Gallico* — autorul nu urmează o ordine bine stabilită, cititorul este răpit de mersul ideilor, cât se poate de interesante, pe care autorul le exprimă ca într-o conversație familiară. Astfel, în articolul citat autorul vorbește mai întâi despre sensurile pe care le-au avut de-a lungul veacurilor cuvintele *res publica*, pentru ca să treacă apoi la înșirarea citorva date despre Caesar, apoi să scrie despre activitatea lui, în general, și apoi să porceadă la analiza operei. Potrivit genului în care scrie, autorul alege anumite momente mai interesante pentru ilustrarea ideilor pe care voiește să le pună mai mult în lumină, iar pe altele doar le menționează. De pildă autorul înșiră schematic magistraturile lui Caesar și anii în care le-a purtat, fără să facă nici o observație asupra comportării lui, în schimb el stăruie, chiar în acest paragraf, asupra ambiției lui Caesar și asupra înaltelor lui aspirații, deși chiar și magistraturile i-ar fi putut servi ca fapte ilustrative ale acestor afirmații.

N. I. Barbu

ANTONINO GRILLONE, *Il sogno nell'epica latina. Tecnica e poesia*. Ando Editori, Palermo, 1967, 172 p.

În tratarea visului ca procedeu caracteristic poeziei epice latine, autorul urmărește trei obiective : participarea personajului la viziunea onirică, influența visului asupra acțiunii și independența autorilor, „nota poetică personală”, în folosirea procedurii (p. 165 și 166).

În acest scop, Ant. Grillone folosește o metodă pe care am putea-o numi deopotrivă structurală, urmărind momentele constitutive ale unei scene onirice (cadrul, apariția, divinația, reacția personajului care visează, trezirea) ; comparativă, referindu-se la continuu, îndeosebi în notele foarte bogate, la antecedentele grecești (Homer, Apollonios) cât și la poeții latini studiați ; în sfârșit, o metodă riguroasă filologică, prin cultul textului, lăsat în permanență să vorbească, și prin raportările bibliografice nuanțate.

În ce privește concepția generală asupra fenomenului oniric, autorul pornește, pe bună dreptate, de la clasificarea antică în vise naturale, de origine divină, cu caracter misterios și profetic, și vise subiective, psihologice, izvorâte din preocupările conștiinței în stare de veghe, sau, după împărțirea lui Hundt adoptată de Ant. Grillone în scop metodologic (p. 41, nota 11), *Aussenträume* și *Innenträume*, vise exterioare și interioare. Cele dintîi au o consistență materială sporită, marcată stilistic prin verbe la indicativ, iar celelalte au o existență subiectivă, marcată prin verbul *uideor* urmat de infinitive.

Această idee de bază a cărții, definitorie pentru natura viselor, ne apare puțin prea tranșantă în aplicarea ei particulară, mai ales în ce privește importanța acordată valorii subiective a verbului *uideor*.

Există, e adevărat, vise de origine clar psihologică exprimate prin *uideor*, cum ar fi la Vergiliu, *Aen.*, IV, 465—468, și în general fondul apercetiv al personajelor *Eneidei* față de noutatea comunicării onirice, remarcat de Heinze (p. 312), reluat de Grillone (p. 41). La Ovidiu, amorul incestuos al personajului Biblis, descătușat de opreliștea conștiinței morale, se realizează în chip freudian, pe planul visului (*Met.*, IX, 468—475). De asemeni, la Claudian, aflăm chiar o teorie a visului subiectiv urmată de un exemplu concret introdus prin *uideor*

(*Panegy. de VI Cons. Honorii*, Praefatio, v. 13). Avem însă și vise psihologice nemarcate prin *uideor*, ca de pildă la Lucan, VII, 764–789, și VIII, 43–49, Val. Flaccus, VII, 141–146, Statius, *Theb.*, VII, 463–464, sau dimpotrivă, altele exterioare introduse prin *uideor*, cum ar fi la Ennius, I, 35–51, sau la Val. Flaccus, V, 329–342, și Claudian, *De raptu Proserpinae*, III, 67–112, unde se subliniază chiar starea de completă liniștire a conștiinței față de preocupările diurne.

După părerea noastră, *uideor* nu marchează în mod exclusiv originea psihologică a visului, așa cum crede Ant. Grillone, ci, ca termen general, definește mai degrabă calitatea imaginii onirice, inconsistența ei materială (*inania, imbecilliora uisa*) în raport cu realitatea, așa cum arată cu claritate Cicero în cele două citate redată de Grillone la p. 19, nota 16, din *Academica*, II, dar neacceptate în adevărul lor decît incidental în cursul lucrării. Astfel, recurînd la textele folosite de autorul nostru, credem a vedea o definire a stării de vis prin *uideor* în *Eneida*, XII, 908–912, precum și în fragmentul I din *Epicharm* al lui Ennius: *nam uidebar somniare med ego esse mortuum* — „părea că visam că eram mort”, considerat ca atare de Cicero (*Acad.* II, 16, 51), și nicidecum ca o continuare a unei activități conștiente date. De asemeni, opoziția vis/realitate distinsă prin verb la indicativ și *uideor* o găsim și la Ovidiu, în *Met.*, XI, 679, unde Alcyone caută să identifice în juru-i, *circumspicit*, ceea ce li apăruse în vis, *uisus erat*. La Silius Italicus III, 163–216, priveștița înfricoșătoare a războiului în chipul unui șarpe uriaș e introdusă prin *uideor*, iar tălmăcirea ei este făcută de către Mercur lui Hanibal prin verbe la modul realității.

Tot calificînd imaginea onirică ne apare verbul *uideor* într-o serie de vise exterioare, în cazul unor apariții cu caracter neobișnuit: miraculoase, prodigioase (Ennius, I, 35–51, Vergiliu, *Aen.*, V, 721–745, Ovidiu, *Met.*, VII, 634–651, XV, 651–664, Val. Flaccus, VII, 329–342), infernale (Lucan, III, 8–40, Val. Flaccus, IV, 22–43, Claudian, *De raptu Pros.*, 67–112), simbolice (Lucan, I, 185–192), alegorice (Statius, *Theb.*, IX, 570–606), false sau fictive, travestite în chipuri străine (Vergiliu, *Aen.*, IV, 354–372, V, 636–638, Ovidiu, *Met.*, XI, 650–680).

Concluzia noastră este că *uideor* e un termen general¹ pentru desemnarea realității onirice, susceptibil de aplicări multiple, iar clasificarea în vise exterioare, divinatorii, și psihologice, subiective, nu coincide neapărat cu un anumit grad de materialitate a viziunii nocturne. În ultimă instanță, intenția expresivă a poetului conferă imaginilor onirice o consistență reală sau aparentă, realismul artistic, decisiv în cele din urmă, depășind astfel planul ontologic al originii viselor.

Observațiile de mai sus izvorăsc din dorința unor concluzii mai pertinente, care se pierd în ținuta mai mult analitică a lucrării, modestia filologului estompîndu-se față de graiul textului.

Practicarea prea riguroasă a metodei folosite creează premisele unor neîmpliniri. Astfel, urmărirea stăruitoare a momentelor componente ale unei scene onirice rămîne oarecum exterioară, sintagmatică, simpla consemnare a prezenței acestora, legate de anumite formulări, devine monotonă prin repetare. De pildă, constatarea că *somnium, somnus, quies, sopor* atestă visul sau că *nox, tenebrae* marchează timpul și *thalamus, torus, lectus, strata* indică locul nu ne face să înaintăm prea mult de la un autor și de la un text la altul. De altfel, punctul de vedere istoric în tratarea temei rezultă doar indirect, din orînduirea cronologică a poeziilor și din unele titluri ale capitolelor bibliografice, admirabil alcătuite, de la sfîrșit. Respectul textului duce la o folosire excesivă a citatelor, care ajung să se substituie adesea gîndirii critice a autorului.

¹ Un argument în favoarea valorii generale a lui *uideor* îl poate constitui și folosirea acestuia ca formulă introductivă a unui vis sau a momentelor acestuia. Cf. de ex. Ennius, I, v. 39, 41, 44; Verg., *Aen.*, II, v. 271, 279; III, 150; IV, 557; V, 637, 722; VIII, 33; Silius Italicus, III, v. 167, 183; X, v. 181; Statius, *Theb.*, II, v. 100–101; V, v. 134–135; IX, v. 583; Claudian, *In Ruf.*, II, v. 329–330 etc.

Caracterul cu precădere narativ-descriptiv al lucrării, dublat, ce e drept, de un aparat filologic remarcabil, face din ea mai degrabă un fel de antologie comentată a temei onirice în epica latină.

Privită în ansamblu, cartea lui Ant. Grillone satisface mai cu seamă prima parte a subtitlului, „tecnica”, judecățile generalizatoare și estetice rămânând risipite în noianul „analizei interne” sau, în orice caz, propuse meditației cititorului.

Dar oare nu se realizează tocmai în acest chip unul din dezideratele cercetării literare deschise, nelimitate, afirmat tot mai mult în ultima vreme, anume acela de a face din orice contribuție instrumentul cercetărilor viitoare?

Și, sub acest aspect, considerăm că lucrarea lui Ant. Grillone își justifică utilitatea.

M. Nichita

G. GUȚU, *Publius Vergilius Maro. Studiu literar*. București, Editura Univers, 1970, 323 p. în 16°.

Subtitlul cărții de curând apărute a lui G. Guțu despre principalul poet al Romei nu-i, desigur, întâmplător. Precizând că-și propune să ofere publicului un „studiu literar” (potrivit cu caracterul colecției unde lucrarea sta să apară), autorul a vrut să-și prevină cititorii că n-avea de gând să epuizeze problemele pe care le pun fie personalitatea, fie opera poetului *Eneidei*. Nici într-o privință, nici în cealaltă, cele trei sute de pagini ale scrierii nu puteau aduce, de altă parte, belșug de erudiție și minuțioase analize de texte. Referințele la contribuțiile fără număr închinat lui Vergiliu de când există o istorie a literaturii latine sînt rare, și rare încercările de a descoperi aspecte necercetate și frumuseți nebănuite într-o operă studiată ca puține altele. În schimb, ceea ce și-a propus autorul și a izbutit într-o măsură pentru care se cuvine lăudat fără reținere e — cum singur spune în încheierea cărții — „să apropie pe cititorul român de acest mare spirit și de arta lui, să-l facă înțeles și iubit”.

Pentru un asemenea scop, calea aleasă e și cea mai simplă și cea mai potrivită. După cîteva pagini în care se ocupă de obârșia lui Vergiliu, de educația și de începuturile-i literare, autorul urmărește producția „canonică” a poetului, de la *Bucolice* — prin *Georgice* — pînă la *Eneida*. Ordinea tratării e astfel cronologică, dar, cum toată lumea știe, ea corespunde în egală măsură unui proces de maturizare artistică și spirituală, unei evoluții care avea să facă din cîntărețul elegant al crîngurilor și al paștilor smălțate de flori pe crainicul virtuților strămoșești, profet inspirat al misiunii și al măririi Romei. Pentru a face sensibilă această transformare, dar mai ales pentru a ne permite să ne apropiem de frumusețea celor trei compuneri în ambianța proprie fiecăreia și în lumina telurilor artistice urmărite, G. G. recurge, de la caz la caz, la o expunere pătrunzătoare a intențiilor poetului, susținută de o analiză a structurii fiecărui poem și de o interpretare delicată a pasajelor celor mai expresive. Întreaga lucrare ni se înfățișează astfel ca un comentariu perpetuu al poemelor studiate, purtînd mai puțin asupra unor date de fapt sau particularități de limbă ori versificație, și mai mult asupra valorii lor artistice: acele frumuseți poetice și muzicale a căror acumulare face din opera vergiliană o reușită fără seamă a poeziei latine, iar din autorul ei o figură de prim plan a literaturii universale.

Dacă, așa cum mărturisește, G. Guțu și-a propus să revele publicului român măreția scriitorului antic și să-l familiarizeze cu o operă a cărei importanță în patrimoniul culturii